

AGNIETĖ ŽOTKEVIČIŪTĖ-BANEVIČIENĖ

Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, Lietuva
General Jonas Žemaitis Military Academy of Lithuania, Lithuania

RELIGINIS TERORIZMAS: DĖL RELIGIJOS AR RELIGIJOS VARDU? Religious Terrorism: For Religion or in the Name of Religion?

SUMMARY

The article aims to review the role and importance of religion in the contemporary religiously motivated terrorism. The first part of the article analyses the reasons that led to the rise of the religious wave of terrorism. The second part discusses the features of religious terrorism that distinguish this type of terrorism from other forms of terrorism. The third part develops the discussion whether religious terrorism is a reflection of religion or not, by questioning whether terrorist attacks are carried out in the name of religion or religion is exploited by clever leaders of terrorist groups to achieve the political goals.

SANTRAUKA

Straipsnyje analizuojama religijos vaidmuo ir svarba šiuolaikiniame religiškai motyvuotame terorizme. Pirmoje straipsnio dalyje analizuojamos priežastys, lėmusios religinės terorizmo bangos iškilimą. Antroje dalyje aptariami religinio terorizmo bruožai, skiriantys šią terorizmo rūšį nuo kito terorizmo. Trečioje dalyje plėtojama diskusija, ar religinis terorizmas yra religijos atspindys, keliant klausimą, ar teroro išpuoliai vykdomi dėl religijos, ar vis dėlto religija išnaudojama sumanių teroristinių grupių lyderių, šiems siekiant politinių tikslų.

ĮVADAS

Motyvacinių veiksnių teroro išpuoliams įvairovė yra vienas didžiausių iššūkių terorizmo studijose. Terorizmas įprastai aiškinamas pasitelkiant sociologinių / sociopsichologinių (Bloom 2005;

Post 2007; Magariño & Cabrera 2019), ekonominių (Krueger & Maleckova 2003; Harrison 2006; Meierrieks & Gries 2013), religinių (Dawson 2021; Juergensmeyer 2003; Hoffman 2017) bei nacionalistinių

RAKTAŽODŽIAI: religinis terorizmas, modernus terorizmas, sekuliarus terorizmas, terorizmo bangos.

KEY WORDS: Religious terrorism, modern terrorism, secular terrorism, waves of terrorism.

(Goodwin 2006; Pape 2006) veiksmų analizę, analizuojant tiek pavienių, tiek galimų jų derinių įtaką. Religijos pasitelkimas radikalizacijos proceso aiškinimui tebėra vienas kontroversiškiausių klausimų. Viena vertus, religijos įtaka terorizmui ne tik diskutuotina, bet ir kvestionuotina, pirmiausia keliant klausimą, ar teroro išpuoliai vykdomi dėl religijos ar vis dėlto religija išnaudojama sumanių teroristinių grupių lyderių, šiems siekiant politinių tikslų. Kita vertus, neretai viena religija, konkrečiai – islamas, stigmatizuojama kaip religija, skatinanti terorizmą. Trijų Pulitzerio premijų laureato T. L. Friedmano teigimu, „<...> jei tai nėra islamas, kodėl milijonai musulmonų plūsta į gatves protestuoti dėl pranašo Machameto karikatūros Danijoje, bet nė vienas neišėina į gatves protestuoti dėl musulmonų teroristų savižudžių, kurie sprogdina kitus musulmonus, tikrus žmones, sukurtus Dievo atvaizdu?“ (Friedman 2009). Buvusio JAV Prezidento Donaldo Trumpo diskriminacinė politika, pavyzdžiui, musulmonų iš septynių valstybių – Irano, Irako, Libijos, Somalio, Sudano, Sirijos ir Jemeno – imigracijos draudimas iš „terorizmo pažeidžiamų regionų“ (angl. *terror-prone regions*) (Executive Order 13769, 2017) dar labiau sustiprino šias sąsajas.

Nepaisant vyraujančių tendencijų religinį terorizmą sieti su islamu, smurti-

nės idėjos ir įvaizdžiai nėra vienos religijos monopolija, o ir ryšys tarp religijos ir terorizmo nėra naujas. Istoriniame kontekste religija visada buvo galingas stimulus musulmonų, krikščionių, žydų ir kitų religijų atstovų ekstremizmui. Daugiau nei prieš du tūkstančius metų pirmuosius veiksmus, kuriuos dabar įvardintume ikimoderniu terorizmu, įvykdė sikarijų religiniai fanatikai. Sikarijai priklausė žydų zelotų bendruomenei ir turėjo tiek religinį motyvą primesti griežtą religinės praktikos formą bendruomenei, tiek politinį tikslą išlaisvinti Palestiną iš romėnų valdžios (Oehmichen 2009: 45). Nors religinio ekstremizmo apraiškos būdingos daugeliui įvairių religijų, iki 1990 m. religinio terorizmo fenomeną nustelbdavo etnis ir nacionalistinis separatizmas arba ideologiškai motyvuotas terorizmas (Hoffman 2017: 176). Nuo XX a. devintojo dešimtmečio religinis terorizmas tapo vyraujančiu smurto modeliu šiuolaikiniame pasaulyje ir, nors nacionalizmas ir ideologija išlieka terorizmą skatinančiais veiksniais, religinis ekstremizmas yra tapęs viena didžiausių pasaulinės bendruomenės problemų (Martin 2019). Šiuo straipsniu siekiama skatinti diskusiją dėl religijos vaidmens ir svarbos religiniame terorizme, keliant klausimą, ar terorizmo išpuoliai vykdomi dėl religijos, ar vis dėlto religija yra tapusi teroristų įkaite.

RELIGINĖ MODERNAUS TERORIZMO BANGA

Davido C. Rapoportto akademiniai bandymai atskleisti terorizmo ir religijos tarpusavio sąveiką pasirodė dar devintajame dešimtmetyje ir suteikė unikalią prieigą aiškinant religijos įtaką teroristiniams išpuoliams. Rapoportto straipsniai

(1982; 1984; 1987; 1988) žymi šiuolaikinio religiškai motyvuoto terorizmo tyrimų pradžią. Straipsniuose analizuojama šventų tekstų įtaka skatinant terorizmą bei siekiama įrodyti, kad terorizmas, iki tol laikytas tik moderniu reiškiniu, yra

nesenstanti reakcija į egzistencines grėsmes. Pirmoji terorizmo tyrėjų karta – Walteris Lacqueras, Alexas Schmidas, Martha Crenshaw ir kiti – terorizmą vertino tik kaip politinį reiškinį, todėl Rapoporto pasiūlytas religijos įtraukimas į terorizmo analizę žymi posūkį terorizmo studijose. Pažymėtina, jog net ir po 1979 m. Irano revoliucijos ir al-Qaeda iškilimo, daugelis mokslininkų ir toliau tvirtino, kad terorizmas yra politinis fenomenas, o teroristinių grupių lyderiai manipuliuoja religija siekdami politinių tikslų (Kaplan 2021).

2001 m. rugsėjo 11 d. išpuoliai atvėrė duris naujoms akademinėms diskusijoms apie šiuolaikinio terorizmo kompleksškumą. Šio istorinio įvykio tęsinys yra du Rapoporto straipsniai (2002; 2004), kuriuose terorizmas grindžiamas bangų, kitaip – generacijų, metodu. Anot Rapoporto, religinės bangos pradžią žymi XX a. aštuntojo dešimtmečio pabaiga, kurio vienas svarbiausių įvykių – 1979 m. Irano revoliucija. Islamo atgimimas, kilęs po Irano šacho nuvertimo 1979 m., ir tuo laikotarpiu išaugę islamo revoliuciniai judėjimai Vidurio Rytuose tapo transformacijos lūžiu atsirandant šiuolaikiniam, religiška motyvuotam terorizmui. Vis dėlto negalima vesti tiesios priežastinės linijos tarp islamo atgimimo ir religinio terorizmo. Islamiškasis fundamentalizmas sukūrė kontekstą, kuriame religinės retorikos ir terorizmo sąveika tapo glaudesnė nei ankstesniais dešimtmečiais. Pavyzdžiui, karinės Palestinos frakcijos islamo atgimime atrado kultūrinę galimybę įteisinti savižudiško terorizmo išpuolius kaip šventų imperatyvų vykdymą kovojant su neteisingumu (Hafez 2006: 63). Svarbus įvykis, skatinęs religinio terorizmo kilimą, buvo ir sovietų invazija į Afganistaną. Pasipriešinimas

šiai invazijai tapo modžahidus visame pasaulyje vienijančia problema, tiek užmezgant asmeninius ryšius, tiek įgyjant mūšio lauko patirties ir sudarė sąlygas *al-Qaida* susikūrimui.

Greta įvykių Vidurio Rytuose, svarbiausias veiksnys, lėmęs šiuolaikinio religinio terorizmo iškilimą, buvo Šaltojo karo pabaiga, žymėjusi komunistinės ideologijos žlugimą, o kartu ir dvipolio pasaulio pabaigą. Šaltojo karo pabaiga ne tik sumažino ideologinį pasaulio pasiskirstymą, bet ir skatino vienpolio pasaulio baimę – tvarkos, kurią radikalūs įvairių kultūrų nariai suvokė kaip grėsmę savo tapatybei ir išlikimui (Ranstorp 1996). Nesant alternatyvų tarp pasaulietinių ideologijų, daugelis ekstremistinių grupių grįžo prie religijos kaip ideologinio savo veiklos pagrindo. Didėjantis atotrūkis tarp Vakarų ir likusio pasaulio, pasaulietinių organizacijų nesugebėjimas išspręsti įsisenėjusių konfliktų, pavyzdžiui, Izraelio ir Palestinos konflikto, taip pat darė didelę įtaką. Šių pokyčių fone religija tapo galimu terorizmo paramos šaltiniu (Haynes 2016: 344–345).

Svarbu pabrėžti, jog šiuolaikinio religinio terorizmo atsiradimas nesusijęs vien su Iranu, Vidurio Rytai ar islamu: nuo praėjusio amžiaus devintojo dešimtmečio į religinį terorizmą įsitraukė daugelio religijų atstovai, o kai kuriais atvejais ir mažesnės sektos ar kultai. Pavyzdžiui, 1995 m. Yigalas Amiras, žydų ekstremistas, nužudė Izraelio ministrą pirmininką Yitzhaką Rabiną. Tais pačiais metais japonų Aum Shinrikyo sekta įvykdė zarino dujų ataką Tokijo metro, tikėdamasi pagreitinti naują tūkstantmetį (Hoffman 2017: 174). Paminėtinos ir sikų teroro grupės – *Babbar Khalsa International*, *Dal Khalsa* ir *Chalistanio pajėgos* (orig. *Kha-*

listan Commando Force) bei Amerikos krikščioniškieji judėjimai, atstovaujami tokių grupių kaip *Ordinas* (angl. *the Order*), *Paktas* (angl. *the Covenant*), *Viešpaties kardas ir ranka* (angl. *the Sword and Arm of the Lord*), *Arijų tautos* (angl. *Aryan Nations*) ir *Dievo kariuomenė* (angl. *the Army of God*) (Haynes 2016). Daugumoje religijų tam tikru laikotarpiu buvo religiška motyvuotų teroristinių grupių. Vis dėlto džihadžių terorizmas sudarė daugumą įvykdytų teroro išpuolių, tad ilgainiui religinė banga imta sieti su islamo ekstremistų vykdomais teroro išpuoliais.

Raportas prognozavo, kad jei kartų gyvavimo ciklas išliks pastovus, religinė banga, kurios metu susikūrė tokios

organizacijos kaip *al-Qaeda* ir *Islamo valstybė*, XXI a. trečiojo dešimtmečio viduryje turėtų išsisklaidyti ir galiausiai imtų kilti nauja terorizmo banga (Rapoport 2002). Tokios tendencijos pastebimos gana sparčiai augant radikalios dešinės terorizmui, tačiau religinė banga, kuri po *Islamo valstybės* sunaikinimo gerokai sumenko, vis vien išlieka. Manoma, jog religinio terorizmo banga smarkiai skiriasi nuo ankstesnių bangų: karinės kampanijos Afganistane, Irake ir Sirijoje, užsitęsę pilietiniai karai ir humanitarinės krizės skatina religinio ekstremizmo Vidurio Rytuose tęstinumą, todėl ir pati banga gali išlikti ilgiau, nei prognozuota (Roser et al. 2018).

RELIGIJA – TERORISTINES GRUPES APIBRĖŽIANTIS KRITERIJUS

Dauguma akademikų sutinka, jog religinis terorizmas pasižymi tam tikrais bruožais, skiriančiais šią terorizmo rūšį nuo kitokio terorizmo. Pabrėžiant dichotomiją tarp „religinių“ ir „pasaulietinių“ (sekuliarių) teroristų, atkreipiamas dėmesys į skirtingas šių grupių vertybių sistemas, smurto pateisinimo ir legitimavimo, aukų nužmoginimo mechanizmus, moralės sampratas bei bendrą pasaulėžiūrą (Wibowo & Hapsari 2022: 200–202).

Religinis terorizmas pasižymi didesniu agresyvumu ir aukų skaičiumi nei pasaulietinis terorizmas. Religiniam teroristui smurtas visų pirma yra sakramentinis aktas arba dieviškoji pareiga, vykdoma atsakant į dvasininkų, tiesa, neretai – teroristinių grupių lyderių, prisiimančių dvasinių lyderių vaidmenį, – teologinius reikalavimus, paremtus religinių tekstų interpretavimu (Hoffman 2017, 184). Religija pasitelkiama pateisinant nuoskau-

das, o smurtas paverčiamas dieviškai įgaliota kova. Religiniais motyvais besiremiantys teroristai tiki, kad tai, ką jie daro, yra dieviška pareiga, tarnystė Dievui (Intan & Bangun 2022: 3–5). Dieviškosios kovos – kosminio karo – įvaizdžiai sutapatunami su esama politine kova ir nuosekliai naudojami formuojant sąveiką tarp istorinio tikslo ir skubos imtis veiksmų dabartinėje situacijoje (Juergensmeyer 2003: 146). Pavyzdžiui, Indonezijos savižudžiai sprogdintojai veikė ne tik siekdami gauti dangišką atlygį, bet ir turėdami tikslą paversti Indoneziją islamo šalimi, o *Al-Qaedos* radikalizaciją lėmė Saudo Arabijos sprendimas priimti JAV kariuomenę Mekoje ir Medinoje, šventuose musulmonų miestuose. Šis sprendimas *Al-Qaedos* buvo vertinamas kaip grėsmė religijai (Intan & Bangun 2022: 3–5).

Religija pasitelkiama ir kaip smurto legitimuojantis įrankis – religinių tekstų

interpretavimas sankcionuoja plataus masto smurtą prieš beveik neribotą oponentų kategoriją, pavyzdžiui, visas tautas, kurios nepriklauso teroristų atstovaujama religijai. Religija besiremiantys teroristai pasaulį suvokia padalintą į dvi grupes: vidinį ir išorinį, „mes“ ir „jie“. Šio padalijimo tikslas – grupės solidarumo jausmo skatinimas: grupės nariai išorines grupes mato kaip savo bendrą priešą ir ši perspektyva stiprina jų grupės tapatybę. Tai paaiškina, kodėl religinių motyvų besiremiančių teroristinių grupių retorikoje dažnai naudojami terminai „netikintieji“, „šėtono vaikai“, „purvini žmonės“ (Hoffman, 2017, 185). Smurto legitimavimas lemia ir radikalesnių metodų naudojimą. Pasaulietiniai teroristai, kreipdamiesi į tikslinę auditoriją, įprastai siekia pritraukti potencialius šalininkus, todėl neretai vengiama didelio aukų skaičiaus reikalaujančių teroro išpuolių. Religiniais motyvais besiremiančios grupės neturi tikslinės auditorijos, šių grupių šalininkai yra tik jie patys ir Dievas (Hoffman 2017: 184). Tikslinės auditorijos nebuvimas priveda prie neriboto smurto sankcionavimo ir puolamų objektų įvairiapusiškumo – visi, kas nepriklauso teroristų propaguojamai religijai (arba visi, kas nepritaria radikaliam

grupės propaguojamai religijos interpretacijai) tampa potencialiais taikiniais.

Religijos reikšmingiausias vaidmuo terorizmui yra simbolių, mitų ir ritualų inkorporavimas, jie pasitelkiami skatinant individualią motyvaciją ir / ar vienijant individus dėl bendro tikslo. Fundamentaliūs, tikėjimu pagrįsti religijos elementai – simboliai, mitai ir ritualai – grupėje sukuria kolektyvinį įsipareigojimą geriau, nei bet kokia kita socialinė institucija. Pavyzdžiui, savižudišką terorizmą palaikančios grupės paprastai kultivuoja „kankinystės mitus“, apimančius sudėtingas simbolių ir ritualų sistemas, mirtį vertinant kaip įnašą į tautos ar grupės gerovę (Pape 2006: 29). Savižudišką terorizmą skatinantys teroristinių grupių lyderiai mainais už asmeninę auką – savižudiškus ar kitokio pobūdžio išpuolius prieš netikinčiuosius – žada, kad kankiniai¹ bus apdovanojami puikiu pomirtiniu gyvenimu (Kiras 2007: 202–203). Religinės aukos įvaizdžio pritaikymas teroristiniams išpuoliams sukuria pozityvaus akto išpūdį, o žudymas tampa leistinu. Atiduodami gyvybes kankiniai ne tik demonstruoja savo įsipareigojimą, bet ir pasiaukoja – tai yra pati fundamentaliausia religingumo forma (Haynes 2016: 346).

TERORIZMAS DĖL RELIGIJOS AR RELIGIJOS VARDU?

Akademiniam kontekste netyla ginčai, ar smurtiniai veiksmai vykdomi dėl religijos, ar tik sumaniai prisidengiant religija, o pagrindinės terorizmo priežastys išlieka ekonominės ir politinės (Jurgensmeyer 2003; Pape 2006). Buvęs JAV ambasadorius Michaelis Sheehanas teigia: „Daugelis teroristinių grupių akcentuoja religinius ir kultūrinius kovos as-

pektus. Tai – taktika, skirta nuslėpti politinius tikslus, generuoti visuomenės palaikymą ir nutildyti opoziciją.“ Evoliuciniu požiūriu religiniai įsitikinimai ir ritualai yra mechanizmai, palengvinantys neretai neįmanomus ar negalimus smurtinio elgesio rezultatus (Sosis et al. 2012).

Vienas svarbiausių religinio terorizmo aspektų yra atskirti religiją nuo teo-

logijos. Religija suteikia grupei organizacinę struktūrą, bendruomeniškumą, o teologija pateisina ir įteisina konkrečius veiksmus, dėl kurių tam tikros religijos narys galėtų suabejoti. Pavyzdžiui, islamas, kaip ir kitos monoteistinės religijos, griežtai draudžia savižudybę, tačiau pasitelkdami religines interpretacijas kai kurie religiniai lyderiai (dažniausiai teroristinių grupių lyderiai, prisiimantys teisę interpretuoti religiją) kuria atskirą teologiją religinėje sistemoje. Interpretacijų metodu grįsti religijos aiškinimai pateisina savižudiško terorizmo išpuolius nepažeisdami savižudybės draudimo: užuot vadinę išpuolius „savižudiškais sprogdinimais“, šiuos vadina „kančios operacijomis“. Tokia religinė retorika griežtai smerkiamą savižudybės aktą paverčia pasiaukojimo aktu – pateisina mu ir netgi skatinamu. Dviejų teroristinių grupių – *Hamas* ir *Palestinos islamo džihadu* – atstovai patvirtino, jog visi savanoriai savižudiškam išpuoliui turi būti įtikinti akto religine svarba (Moghadam 2003: 5).

Dievo armija – krikščionių organizacija, remianti abortų klinikų gydytojų žudymą, taip pat naudojosi teologiniu autoritetu pateisindama neteisėtus veiksmus. Pastorius Michaelas Bray'us, remdamasis tradicine krikščionių hermeneutika, interpretavo Biblijos tekstus taip, kad *Dievo armijos* nariai ir tikintieji jautęsi teisūs žudydami abortus palaikančius individus (Brannan 2012). Ne tik religinė retorika, bet ir įvairių religijos simbolių interpretavimas sukuria kontekstą įgyvendinti teroristinius išpuolius, pavyzdžiui, teroro aktų vykdytojai neretai išpuoliui pasirenka ypatingas dienas ar šventes, turinčias religinę reikšmę (Wibowo & Hapsari 2022: 200–202).

Taigi religija visų pirma yra priemonė, kurią pasitelkdami teroristai politinę kovą paverčia kosminiu karu. Politinius ginčus itin paranku pridengti religijos skraiste, ypač motyvuojant grupės narius pasiaukoti dėl religijos. Politinės kovos pakeitimas religine skatina išpuolius vykdančius teroristus manyti, kad jie dalyvauja dieviškos reikšmės mūšyje, pranokstančiame individualius, savanaudiškus interesus, šitaip individui suteikiant asmeninės svarbos jausmą (Sosis et al. 2012). Religijos išnaudojimą teroristinių grupių tikslams patvirtina ir tai, jog teroristinių grupių lyderiai neteisėtai prisiima religinių lyderių vaidmenis, šitaip suteikdami sau teisę kurti radikalias pažiūras pateisinančią teologiją. Pavyzdžiui, Osama bin Ladenas savo nuoskaudas, konkrečiai – JAV karių buvimą Vidurio Rytuose, pavertė kosminiu civilizacijų susidūrimu, o 1996 m. ir 1998 m. išleistos fatvos², nors buvo neteisėtos, skatino globalų karą prieš žydus, kryžiuočius (krikščionis) ir JAV. Abu Bakr al-Baghdadi, *Islamo valstybės* lyderis, savo pirmąją viešą kalbą skaitė al-Nuri mečetėje, kuri istoriškai buvo kalifu, prisistatęs kaip „kalifas Ibrahimas, tikinčiųjų vadas“ (Moore 2018), šitaip prisiimdamas religinio autoriteto vaidmenį. Taigi religija, viena vertus, nepriklausomai nuo teroristinių grupių lyderių religingumo, yra įrankis šiems siekiant politinių tikslų. Kita vertus, teroristinių grupių nariai dažniausiai yra įtikinami religiniu teroro akto pobūdžiu. Akademiniai tyrimai patvirtina, jog religija atlieka svarbų vaidmenį motyvuojant ir radikalizuojant individus (Larsen & Jensen 2021). Taigi individualiu lygmeniu terorizmas neretai būna paremtas religine motyvacija ir religinių (tikrų ar įsivaizduojamų) tikslų siekiu ir vykdomas dėl religijos.

IŠVADOS

Religijos ir terorizmo sąveika tebėra vienas kontroversiškiausių klausimų terorizmo studijose, o pagrindinė diskusija vyksta ieškant atsakymo į klausimą, ar teroro išpuoliai vykdomi dėl religijos, ar vis dėlto teroristinių grupių lyderiai pasitelkia religiją pridengdami politinių tikslų siekius. Religinis terorizmas savo pobūdžiu skiriasi nuo sekuliaraus terorizmo: remiasi kitokia vertybių sistema, smurto pateisinimo ir legitimavimo, aukų nužmoginimo mechanizmais, moralės samprata bei pasaulėžiūra. Vis dėlto, nepaisant religinio ir pasaulietinio terorizmo skirtumų, diskusija, ar terorizmo išpuoliai vykdomi dėl religijos ar religijos vardu, išlieka kontroversiška. Viena vertus, teroristinių grupių lyderiams, nepriklausomai nuo jų pačių religingumo,

religija visų pirma yra įrankis siekiant politinių tikslų, o religinės interpretacijos, pavyzdžiui, savižudybės pavertimas kankinystės kultu, neatsiejamos nuo sumanous manipuliavimo grupės nariais. Kita vertus, teroristinių grupių nariai, vykstantys išpuolius, turi būti įtikinami teroristinio akto religiniu pobūdžiu. Kitaip tariant, jų motyvacija, nepriklausomai nuo teroristinės grupės siekiamų tikslų, yra paremta religinių tikslų siekiu. Taigi teroro išpuoliai gali būti vykdomi tiek dėl religijos, tiek ir religijos vardu, tačiau verta kelti klausimą, ar tikslinga kalbėti apie religinį terorizmą *per se*, jei neretai susiduriame su teroristinių organizacijų lyderių kuriama, radikaliomis interpretacijomis grindžiama teologija, kuri nebūtinai atspindi konkrečią religiją.

Literatūra

- Bloom M. 2005. *Dying to Kill: The Allure of Suicide Terror*. New York: Columbia University Press.
- Branan D. 2012. *Religious and Theologically Motivated Terrorism*. Center for Homeland Defense and Security dept. of National Security Affairs.
- Chiangi M. A. 2021. Critically Examining David Rapoport's Four Waves Theory of Modern Terrorism in the Light of Factual Historical Events, *African Journal on Terrorism* 11 (1): 11–29.
- Dawson L. L. 2021. Bringing Religiosity Back: Critical Reflection on the Explanation of Western Homegrown Religious Terrorism (Part I), *Perspectives On Terrorism* 15 (1): 2–16.
- Executive Order 13769. 2017. Protecting the Nation from Foreign Terrorist Entry into the United States. Executive Office of The President.
- Friedman T. L. 2009. America vs. the Narrative, *New York Times*. Cituota iš: Seib P. & Dana M. J. 2011. *Global Terrorism and New Media: the Post Al-Qaeda Generation*. London: Routledge.
- Goodwin J. 2006. What Do We Really Know About (Suicide) Terrorism? *Sociological Forum* 21 (2): 315–330.
- Hafez M. M. 2006. Dying to be Martyrs: The Symbolic Dimension of Suicide Terrorism. A. Pedahzur (sud.), *Root Causes of Suicide Terrorism: The Globalization of Martyrdom*: 54–80. New York: Routledge.
- Harrison M. 2006. An Economist Looks at Suicide Terrorism, *World Economics* 7 (3): 1–15.
- Haynes J. (sud.). 2016. *Routledge Handbook of Religion and Politics*. Routledge: Routledge International Handbooks, antras leidimas.
- Hoffman B. 2002. *Lessons Of 9/11*. Santa Monica, Ca: Rand Corporation.
- Hoffman B. 2017. *Inside Terrorism*. Columbia University Press.
- Intan B. & Bangun C. 2022. Principled Pluralism and the Prevention of Religious Terrorism in Indonesia, *Religions* 13 (5): 429.
- Juergensmeyer M. 2003. *Terror in the Mind of God: The Global Rise of Religious Violence*. Berkeley, Ca: University of California Press.
- Kaplan J. 2021. *Waves of Political Terrorism*. Oxford Research Encyclopedia of Politics.

- Kiras J. D. 2013. Irregular Warfare: Terrorism and Insurgency, *Strategy in the Contemporary World*, Baylis J. & Wirtz J. J. & Gray C. S. Oxford: Oxford University Press.
- Krueger A. & Maleckova J. 2003. Education, Poverty and Terrorism: is There A Causal Connection? *Journal of Economic Perspectives* 17 (4): 119–144.
- Larsen J. F. & Jensen S. Q. 2021. Everyday Religion and Radical Islamism – A Contribution to Theorizing the Role of Religion in Radicalization Studies, *Studies in Conflict & Terrorism*. Routledge. <https://doi.org/10.1080/1057610X.2021.1929056>
- Magariño S. G. & Cabrera, V. T. 2019. A Sociological Approach to the Extremist Radicalization in Islam: The Need for Indicators, *The International Journal of Intelligence, Security, and Public Affairs* 21 (1): 66–83. Doi: 10.1080/23800992.2019.1598096
- Martin G. 2008. *Essentials of Terrorism: Concepts and Controversies*. Los Angeles: Sage Publications.
- Meierrieks D. & Gries T. 2013. Causality Between Terrorism and Economic Growth, *Journal of Peace Research* 50 (1): 91–104. <https://doi.org/10.1177/0022343312445650>
- Moghadam A. 2003. Palestinian Suicide Terrorism in the Second Intifada: Motivations and Organizational Aspects, *Studies in Conflict & Terrorism* 26 (2): 65–92. <https://doi.org/10.1080/10576100390145215>
- Moore C. 2018. Friday Prayers and Sermon in the Grand Mosque of Mosul: July 2014 the “Islamic State”, featuring Abu Bakr al-Baghdadi, presented as “Caliph Ibrahim”. Holbrook D. (sud.), *Al-Qaeda 2.0: A Critical Reader*. Oxford University Press.
- Oehmichen A. 2009. *Terrorism and Anti-Terror Legislation – the Terrorised Legislator? A Comparison of Counter-Terrorism Legislation and its Implications on Human Rights in the Legal Systems of the United Kingdom, Spain, Germany, and France*. Instituut voor Strafrecht en Criminologie, Faculty of Law, Leiden University.
- Pape R. A. 2006. *Dying To Win: The Strategic Logic of Suicide Terrorism*. New York: Random House Trade Paperbacks.
- Post J. M. 2007. *The Mind of the Terrorist: The Psychology of Terrorism from the IRA to Al-Qaeda*. New York: Palgrave Macmillan.
- Račius E. 2007. *Islamo žinynas*. Vilniaus universiteto leidykla.
- Ranstorp M. 1996. Terrorism in the name of religion, *Journal of International Affairs* 50: 41–62.
- Rapoport D. C. 1982. Terror and the Messiah: An Ancient Experience and Some Modern Parallels. Kn. Rapoport, D. C. & Alexander Y. (sud.), *The Morality of Terrorism: Religious and Secular Justifications* (13–42). Columbia University Press.
- Rapoport D. C. 1984. Fear and Trembling: Terrorism in Three Religious Traditions, *American Political Science Review* 78 (3): 658–677.
- Rapoport D. C. (1987). Why Does Messianism Produce Terror? Kn. Wilkinson, P. & Stewart, A. M. (sud.), *Contemporary Research on Terrorism* (72–88). Aberdeen University Press.
- Rapoport D. C. (1988). Messianic Sanctions for Terror. *Comparative Politics*, 20, 195–213.
- Rapoport D. C. (2002). The Four Waves of Rebel Terror and September 11. *Anthropoetics*, 8(1), 1–16.
- Rapoport D. C. 2004. The Four Waves of Modern Terrorism. Cronin A. K. & Ludes J. M. (sud.), *Attacking Terrorism: Elements of a Grand Strategy* (46–73). Georgetown University Press.
- Roser M. & Nagdy M. & Ritchie H. 2018. “Terrorism”, Our World in Data. <https://ourworldindata.org/Terrorism>.
- Sosis R., Phillips E. J. & Alcorta C. S. 2012. Sacrifice and Sacred Values: Evolutionary Perspectives on Religious Terrorism, *The Oxford Handbook of Evolutionary Perspectives on Violence, Homicide, and War*: 233–253.
- Wibowo P. & Hapsari R. D. 2022. Trends of Islamic State of Iraq and Syria (ISIS) Acts of Terrorism Targeting the Shia Community. *Social Sciences* 7 (4): 198–215. <https://doi.org/10.18502/Kss.V7i4.10524>

Nuorodos

¹ „Musulmonai, remdamiesi 3: 157, 4: 74, 22: 58 – 9, 47: 4 – 6, 22: 58 – 9, 47: 4 – 6, 57: 19 ir kitomis (Korano. – *Aut. past.*) ištaromis tiki, kad kankinystės faktas (smurtinė mirtis dėl islamo) panaikina iki tol asmens padarytus nusizengimus, ir

kankinio siela be teismo patenka į aukščiausią rojus (džama) lygmenį“ (Račius 2007: 123–124).

² Islamo religinio lyderio priimta teisinė nuomonė ar dekretas.